

До спеціалізованої вченої ради ДФ

Одеського національного

університету імені І.І. Мечникова

65058, м. Одеса, вул. Французький бульвар 24/26

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ніколаєвої Дарії Олександрівни на тему: «Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія

Дисертаційну роботу Д. О. Ніколаєвої присвячено актуальній проблемі сучасних міжнародних відносин – політиці Турецької Республіки на Близькому Сході, яка значно активізувалась в останнє десятиріччя. Осмислення підґрунтя «повернення» Туреччини на Близький Схід, концептуальних основ, які впливають на реалізацію такої політики, та амбіцій Турецької Республіки у регіоні є важливим не тільки, з точки зору, академічного аналізу. Події в Близькосхідному регіоні активно впливають на безпекову ситуацію в навколишніх регіонах, зокрема Чорноморському, переорієнтують увагу Анкари, що безпосередньо може впливати на забезпечення чорноморської безпеки, відносини Туреччини та Росії, Туреччини та партнерів по НАТО тощо, а це в свою чергу, може відобразитись і на відносинах України та Туреччини як стратегічних партнерів.

Сучасна політична наука в значній мірі зацікавлена у дослідженні проблематики основних підходів до формулювання зовнішньої політики окремими державами, взаємозв'язку між впливом історичних факторів та сучасної геополітичної ситуації, що позначається як на доктринальному оформленні, так і на практичній реалізації такої політики. Приклад Турецької Республіки є яскравим зразком такої взаємопов'язаності факторів та мотивів.

У дослідженні висвітлено концептуальні та методологічні підходи до трансформації турецької зовнішньої політики від

прозахідного «кемалізму» до різних маніфестацій сучасного «неосманізму». Дисертантка звертає увагу, що «Туреччина є ілюстрацією того, що вибір ролі держави в минулому часовому проміжку (вертикальний вимір) засвідчує наявність проблем, які виникають при пошуку ідентичності у горизонтальному вимірі. Туреччина намагається проєціювати минуле (османське) на майбутнє (як потенційного лідера регіону Близького Сходу, а в перспективі – перетворення у світову наддержаву), розглядати поточні події та перспективні плани крізь призму минулої величі Османської імперії, правонаступницею якої розглядає себе нинішня Турецька Республіка» (с. 24).

Авторка дисертації всебічно аналізує політику Туреччини з точки зору «теорії ролей», що дає можливість розглянути, як внутрішні, так і зовнішні чинники, які впливають на мотивацію офіційної Анкари. Висновки дисертаційної роботи забезпечуються тим, що Д. О. Ніколаєва комплексно використовує методи «кейс аналізу», за допомогою яких досліджується та інтерпретується як політика Туреччини до окремих країн, так і до регіону загалом.

Д.О. Ніколаєва демонструє розуміння складності факторів, які впливають на зміни у зовнішній політиці Туреччині та іноді відмінності між задекларованими принципами та пріоритетами й реальною політикою. Зокрема, авторка аналізує як історичні фактори (Османське минуле та підходи К. Ататюрка), так і політичні (авторитарні та консервативні процеси всередині Туреччини), а також зовнішньополітичні (відносини з західними державами) та зовнішньоекономічні фактори (торгівельно-економічні відносини), які впливають на зміни та пріоритети у турецькому курсі. Це дає можливість максимально повно проаналізувати мотивацію ідеологів турецької зовнішньої політики.

У роботі сформульовано низку наукових положень щодо процесу еволюції та оформлення концепції «неосманізму» (с.50-52) та трансформації від політики «нуль проблем з сусідами» до «нуль сусідів без проблем» (с.60-69), що є важливими елементами для розуміння розвитку сучасної турецької зовнішньої політики не тільки по відношенню до регіону Близького Сходу, а й інших напрямів політики. Як влучно підкреслює авторка «Турецький неосманізм

базується на принципах крові, османського мислення, ґрунту та мови. Принцип крові застосовується до тюркських народів. Принцип ґрунту зв'язаний з османським минулим, яке відкинув М. Кемаль (Ататюрк), але який сприйняли нинішні політичні лідери Туреччини. З двома названими принципами тісно пов'язане прагнення турецького керівництва розвивати новітнє османське мислення, надтурецьку ідентичність, яка б вивела Туреччину на новий, надрегіональний, рівень» (с.52). Водночас, політики «нуль проблем з сусідами» на думку дисертантки, «згодом трансформувалася в доволі агресивне бачення механізмів зміни статусу країни шляхом управління політичними процесами у державах-сусідах» (с.61).

Серед взаємовідносин з окремими країнами Близькосхідного регіону авторка розділяє «партнерські зв'язки» (Розділ 3) та «конкурентні» (Розділ 4). Зокрема, розглядаючи, відносини з Саудівською Аравією, авторка підкреслює, що «хоч Туреччина та Саудівська Аравія мають багато спільних інтересів у регіоні, точки взаємовигідної співпраці, однак після початку «Арабської весни» вони перейшли на антагоністичні позиції як актори близькосхідної політики» (с.150), та наводить важливі приклади, як за допомогою новітніх медіа формуються антитурецькі настрої в КСА (с.157). Схожі процеси описані і щодо Об'єднаних Арабських Еміратів, що дає можливість говорити про певні моделі взаємовідносин.

Д. О. Ніколаєва наголошує, що «політика Туреччини щодо країн Близького Сходу постає як комплексна багаторівнева діяльність з нарощування цілеспрямованого впливу Туреччини в регіоні. Основою присутності Туреччини в країнах Близького Сходу є, найперше, бізнес-зв'язки та інвестиції. Там, де такі зв'язки розвиваються, Туреччина активно вибудовує політичні, громадські контакти та розвиває військово-технічну співпрацю» (с.79). Зазначимо, що важливим є висновок авторки, що «Хоча Близький Схід є регіоном розгортання Туреччиною інструментів «м'якої сили», однак нині для захисту своїх національних інтересів, сконструйованих відповідно до ідеології неоосманізму,

Туреччина щораз частіше вдається до жорстких методів («розумна сила»)» (с.217).

Дисертаційна робота характеризується високим ступенем обґрунтованості наукових положень і висновків, достовірність яких зумовлюється глибокою джерельною базою. Авторкою опрацьований значний масив матеріалів, які дозволили зіставити наукові погляди зарубіжних і вітчизняних вчених, детально проаналізувати характерні риси окремих концептуальних підходів до формування турецької зовнішньої політики, водночас проаналізувати сучасні процеси і окремі кейси впровадження цієї політики.

Дисертацію виконано на кафедрі міжнародних відносин Факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в межах наукової теми кафедри «Глобальні, регіональні та локальні чинники формування сучасної системи міжнародних відносин» (Державний реєстраційний номер 0119U000500), яка зорієнтована на науково-аналітичне забезпечення діяльності урядових та неурядових установ нашої країни. Результати напрацювань і особистої участі Д. О. Ніколаєвої в цих дослідженнях викладено у 8 публікаціях в українських і зарубіжних наукових фахових виданнях, а також у матеріалах, що додатково відображають наукові результати дисертації і були представлені у доповідях на всеукраїнських наукових конференціях.

Зібраний фактологічний матеріал, основні положення та науково-теоретичні узагальнення можуть бути застосовані для подальших наукових досліджень зовнішньої політики Туреччини та комплексних відносин у Близькосхідному регіоні.

Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації.

Водночас, відзначаючи позитивні досягнення дисертаційної роботи,

необхідно висловити зауваження та окремі побажання:

По-перше: Незважаючи на те, що авторка визначає метою дисертації «виявлення відповідності сучасних доктринальних основ та практичної близькосхідної політики Турецької Республіки національним інтересам країни», в тексті дисертації не вистачає чіткого визначення, що саме є «національними інтересами» Туреччини. І чи відбувалися зміни у їх визначенні в останнє десятиріччя.

По-друге: Чи вплине фактор налагодження відносин Ізраїлю з Саудівською Аравією та Бахрейном та зняття блокади з Катару на роль та політику Туреччини в регіону та їх відносини з відповідними країнами.

По-третє: Яким чином зміни у політиці Турецької Республіки на Близькому Сході впливають на її відносини з третіми державами, в першу чергу, Російською Федерацією та США, або навпаки, чи мають вплив відносини з цими державами на політику Анкари в регіоні в останні роки.

По-четверте: Цікавим було би порівняння запровадження доктрини «Блакитної Батьківщини», яку детально аналізує авторка, по відношенню до Чорного та Середземноморського морів.

Разом з тим, зазначені зауваження не знижують високий теоретичний та методологічний рівні дисертаційної роботи, яка справляє позитивне враження глибиною дослідження проблеми, логікою викладення, суттю та аргументацією.

Висновок: Дисертаційна робота Д. О. Ніколаєвої «Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація» виконана на високому теоретичному і прикладному рівнях, що знайшло відображення у добре продуманих положеннях новизни і аргументовано вивіренних висновках, які складають науковий підсумок дисертаційної праці, і відповідає всім вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, що висуваються до дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія.

Офіційний опонент

кандидат політичних наук,
директорка безпекових програм
Ради зовнішньої політики «Українська призма»

Г. В. Шелест

підпис завірено

виконавчий директор
Ради зовнішньої політики «Українська призма»

Г.А. Максак